

'De ouderwetse schooljuf' en ander ongemak

In verkiezingstijd moet een eenvoudig lijsttrekker vaak een veer van zijn mond kunnen blazen (wat natuurlijk iets anders is als de ideologische veren van zijn partij opschudden). De eerste uitdrukking kent de aloude Stoett (eerste druk 1901); de tweede niet. Onder het lemma *Geen veer van den mond kunnen blazen* geeft hij in paragraaf 2339 een tamelijk uitvoerige toelichting op het ontstaan en gebruik van deze uitdrukking. Volgens Stoett legde men vroeger een veertje op de mond van iemand van wie men niet kon vaststellen of die nog leefde. Bewoog het veertje, dan was er nog hoop; wie het niet van zijn mond kon blazen, was morsdood. Vandaar de betekenis van de uitdrukking: 'zeer zwak zijn, uitgeput zijn, geen kracht bezitten om ook maar een veer van den mond te blazen.'

De positieve variant van de uitdrukking geeft Stoett wel ('Het Volk' kan nu langzamerhand een veer van den mond blazen, nu 't het blad werd van Jan Publiek in: *De Arbeid*, 13 februari 1913, p. 2), maar hij geeft geen commentaar op de betekenis ervan. Van Dale groot woordenboek der Nederlandse Taal (1984, p. 3109) doet dat wel: 'Zolang hij een veer van de mond kan blazen': zolang hij nog iets kan.

Blijkens het bericht hiernaast blies lijsttrekker Frits Bolkestein op 28 april 1998 in Breda een veertje van zijn mond over (pedagogische en morele aspecten van) onderwijs; een geliefd onderwerp sinds Jo Ritzen de pedagogische opdracht van het onderwijs ontdekte, daar een commissie voor instelde, die vervolgens ontdekte dat er eigenlijk niets aan de hand was.

De *Volkskrant* die langzamerhand ook een veertje van de mond weet te blazen, was zo vriendelijk aan de Bolkesteinse veer op de voorpagina een berichtje te wijden.

Bolkestein wil meer discipline en beleefdheid

Van onze verslaggever

Breda

'Meer beleefdheid'. Dat wil VVD-leider Bolkestein. Voor de feestende Tilburgse afdeling van zijn partij stak hij dinsdagavond een preek af tegen 'abominale omgangsvormen', het gebrek aan orde en regelmaat op school en de 'steeds ruiger wordende maatschappij'.

Hij zei over normen en waarden te willen praten 'omdat het ons hoog zit'.

Bolkestein gaf voorbeelden van normvervalsing, variërend van 'het binnendringen van de trein voordat iedereen is uitgestapt' tot de gewelddadige dood van Meindert Tjoelker, die vorig jaar in Leeuwarden werd doodgeschoten tijdens een avondje stappen.

Volgens de VVD-leider 'zitten wij nu met de brokken' van de 'vrije, anti-autoritaire opvoeding' van de jaren zeventig, waarbij 'de morele teugel werd gevierd'. Hij parafraseerde vader-tje Cats en zei: 'Jantje kon de als appels zo grote pruimen plukken, terwijl de buurman lachend toekeek. De pruimenboom staat er inmiddels kaal bij'.

De VVD-voorman pleitte voor meer discipline op school, sancties als 'papiertjes prikken op het schoolplein', lik-op-stukbeleid tegen vandalen en voor de oprichting van regionale jeugd-politiekorpsen.

Bolkestein stelde tevens voor de ouders van spijbelaars te beboeten, want 'als je het voelt in je portefeuille, werkt dat als een toverformule'.

(De Volkskrant, 29 april 1998, p. 1)

Het berichtje lijkt, gelet op het gedetailleerde gebruik van aanhalingstekens, zeer betrouwbaar en als docent Nederlands valt een 'klammheimliche Freude' over het feit dat Frits, vaderlander bij uitstek, niet de minsten onder zijn vaderlandse klassieken met elkaar verwart. Jammer, maar dat moet kennelijk op het conto van de Volkskrant-journalist geschreven worden. (Goed opgelet, de uitspraak staat ook niet tussen

aanhalingstekens!) Want ook *NRC Handelsblad* (29 april 1998, p. 2) citeert relatief rijkelijk uit Frits' feestrede:

"Hoe vaak komt het in Nederland niet voor dat de mensen een lift binnendringen voordat iedereen is uitgestapt?"

(Zou hij werkelijk zowel de trein als de lift genoemd hebben? Overigens: zijn de dubbele aanhalingstekens van *NRC Handelsblad* – het openingsteken zet de krant onderaan, maar die mogelijkheid heeft de pc niet – een garantie voor meer betrouwbaarheid dan de enkele van de *Volkskrant*?)

"Als ouders hun verantwoordelijkheid verzaken, dan moeten zij dat voelen in hun portemonnee. Ik garandeer u: dat helpt".

(Het citaat uit *NRC Handelsblad* lijkt Fritse-riger dan dat uit *De Volkskrant*: 'verzaken', 'portemonnee' in plaats van 'portefeuille'. Frits kent toch zijn uitdrukkingen: 'dat helpt' in plaats van 'werkt dat als een toverformule'.

Overigens gaat het er in deze VON-info natuurlijk niet om twee toevallige journalisten van de *Volkskrant* en *NRC Handelsblad* de maat te nemen. Waarom dan wel? Op de laatste bestuursvergadering heeft het VON-bestuur zich over het activiteitenplan 1999–2000 gebogen dat het dit najaar aan de ledenvergadering wil voorleggen. (Het verslag van deze bestuursvergadering is op dit moment nog niet vastgesteld, maar zoveel is duidelijk: er is op een serieuze en weloverwogen manier over een aantal te maken keuzes gediscussieerd. En er zijn keuzes gemaakt.) Met deze vergadering in het achterhoofd is het dan, zacht uitgedrukt, schokkend te vernemen hoe een verantwoordelijk politicus die zich graag als intellectueel afficheert, zich effectief onderwijsbeleid voorstelt, zelfs als je er rekening mee houdt dat het verkiezingstijd is en de oneliners over ingewikkelde (onderwijs)problemen dus erg in trek zijn.

Toppunt van grenzeloze naïveteit lijkt wel de roep om 'de ouderwetse schooljuf' die

zich niet bij de voornaam laat noemen als hoedster van de (enige tijd geleden in Frits' woorden nog: christelijke) waarden en normen, die overigens blijkens de voorbeelden meer weg hebben van de laat negentiende eeuwse normen van de kleinburger dan van iets anders. Dat past wel bij het ouderwetse van Frits z'n schooljuf.

Om een voorbeeld te noemen. Twee meisjes uit HAVO 2 maken een soort documentatiemapje à la Gericht Schrijven rond het onderwerp bid- en devotieprentjes. Nu publiceerde *De Volkskrant*, ruim veertien dagen voor het Bolkesteinberichtje verscheen, op de human-interest-achtige voorlaatste pagina het affiche waarmee *Paardenkathedraal* een nieuwe opvoering van *Tartuffe* van Jean-Baptiste Molière aankondigt. Voor het affiche is blijkens de toelichting in *De Volkskrant* (9 april 1998, p. 23) een foto van het Franse artistenduo Pierre & Gilles gebruikt: een 'erotisch bidprentje' dat de Vlaamse ontwerper Bart Clement (1964: in termen van Bolkestein dus nog geen echt product van een anti-autoritaire opvoeding!) goed vond passen bij de schijnheiligheid van de geloofsfanaticus *Tartuffe*. Het bidprentje toont een naakte jongeman, op zijn knieën gezeten voor een voorwerp dat hem als het ware een halo verschaft, een rozenkrans in de gevouwen handen, gezegend met een hemelse blik en – in woorden van *De Volkskrant* – een niet zo krachtige erectie vertonend. De meisjes knippen de afbeelding uit, nemen die op in hun map en in de klas kan het feest van gegiebel, schuine bakken en sexistische uitingen beginnen.

Er is natuurlijk niets tegen deze affiche – vind ik althans –, maar ik kan me niet voorstellen dat de afbeelding in de zestiger jaren – waarnaar Frits kennelijk terugverlangt – een schijn van kans had gemaakt in *De Volkskrant* afgedrukt te worden. Toen had het knipsel dus ook nooit de klas kunnen halen en geen docent – ook geen ouderwetse schooljuf – voor problemen kunnen stellen.

Dat de afbeelding nu wel verschijnt, symboliseert natuurlijk (bijvoorbeeld) hoe-

zeer de huidige maatschappelijke context – en dus ook de school – ‘gesexualiseerd’ is en dat er steeds gewaagder signalen afgegeven moeten worden om dat er bij ons in te ‘rammen’. (Dat geldt evenzeer voor andere moderne trends: gewelddadigheid, verzet.)

Daartegen zou in Frits’ perspectief de ouderwetse schooljuf een dam kunnen opwerpen. Ik heb er in mijn leven wel een paar gekend. Van juffrouw Van der Stel, die me alfabetiseerde, tot juffrouw Cijssouw, die me trachtte de Franse taal te leren. Van juffrouw Adriaanse, in wier combinatieklas met 42 kinderen ik de beginselen van het onderwijzersvak onder de knie kreeg, tot een collega op mijn eerste school. Allemaal ongetrouwd.

Juffrouw Cijssouw die met groot gemak – althans in mijn herinnering – overvolle klassen pubers les gaf als enige vrouwelijke docent en met meer succes dan menig van haar mannelijke collega’s, kan model voor hen staan. Haar strikte opvattingen over privacy zorgden er bijvoorbeeld voor dat je als leerling wel een heel goede reden had als je op de wal waagde waar ze woonde, hoewel dat toch een publieke weg was.

Mijn eerste vijf jaar (1962–1967) raakte mijn school in de ban van de Beatles: All you need is love. Ik herinner me een afscheid van een zesde klas. De leerlingen hadden een soort soundmix-show avant la lettre rond de Beatles bedacht. De hal dreunde en de blote buiken van de dansende meiden brachten de jongens in vervoering. Ik zag mijn collega ‘ouderwetse schooljuffrouw’ welhaast in paniek raken. Haar vanzelfsprekendheden die de basis van haar pedagogisch handelen vormden, leken als het ware opeens niet meer vanzelfsprekend. En dat had gevolgen: een paar jaar later was ze afgekeurd.

Men kent de vogel aan zijn veren. Natuurlijk zijn er problemen in de trant die Bolkestein signaleert en natuurlijk hoort het onderwijs daarover te discussiëren; ook de VON dus. Maar dan wel inhoudelijker dan

met oneliners, en met een scherp oog voor de maatschappelijke context. Panacees zijn er niet, zelfs niet in de vorm van ouderwetse schooljuffrouwen.